

בורו של יוסף וגר חנוכה

מדוע "גר חנוכה בשמאל"?

"אף קז היו באותו הנס" – מעל כל חשבון

האור האלוקי של הנר המערבי

מכון אור החסידות

סניף ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 6084000

03-738-3734

Likras@likras.org

Or Hachasidus

Head Office

1469 President St. #BSMT

Brooklyn, NY 11213

United States

(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי', הרב צבי הירש זלמנוב,

הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב,

הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

פתח דבר

בעזה"י.

לרגל ימי החנוכה הבעל"ט, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי', קונטרס 'אוצרות המועדים' – ימי החנוכה', והוא אוצר בלום בעניני ימי החנוכה, מלוקט ממרחבי תורתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נב"מ זי"ע.

הביאורים נסדרו על סדר סוגיית חנוכה מגמ' שבת כא, ב ואילך. מהם ביאורים בפשט הסוגי', ומהם בדרך הרמז והדרוש, אודות משמעותם של ימי החנוכה ברוחניות ובעבודת השם, ואת אשר יש ללמוד ממאורעות חנוכה בימים ההם, לעבודת האדם בזמן הזה.

◇ ◇ ◇

וזאת למודעי, כי הביאורים לא הובאו כאן כפי שנאמרו, אלא עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם, ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין. ועל כן, מי שבידו הערה או קושי בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים, וימצא טוב.

◇ ◇ ◇

ויהי רצון שנזכה לראות במהרה בהעלאת הנרות במנורת המקדש, ובחנוכת בית המקדש השלישי, כן תהי' לנו במהרה בימינו ובעגלא דידן.

מכון אור החסידות
כסלו ה'תשפ"ג

תוכן עינים

לימוד תורה בטוהרה..... ב

הקשר בין דרשת "והבור ריק" לסוגי' דחנוכה

(ע"פ לקטי שיחות חסידי עמ' 324 ואילך)

מדוע "נר חנוכה משמאל"?..... ו

מעלת נר חנוכה שמאיר במקום הקליפות והסטרא אחרא

(ע"פ לקטי שיחות חסידי עמ' 223 ואילך)

שאף הן היו באותו הנס..... י

גודל מעלת מסירת נפשן של הנשים

(ע"פ לקטי שיחות חסידי עמ' 311 ואילך)

נר ביתו ונר חנוכה..... יב

קיום מעין מצוות חנוכה על ידי שלום ביתו

(ע"פ לקטי שיחות חסידי עמ' 372 ואילך)

הרגיל בנר..... טו

מעלת נר שבת וחנוכה על פני שאר המצוות

(ע"פ לקטי שיחות חסידי עמ' 143 ואילך)

ואמר רב כהנא דרש רבנן בר מניומי
משמ' דרב תנחום מאי דכתיב והבור
ריק אין בו מים, ממשמע שנא'
והבור רק איני יודע שאין בו מים,
אלא מה ת"ל אין בו מים, מים אין בו
אבל נחשים ועקרבים יש בו: (כב, א)

לימוד תורה בטהרה

הקשר בין דרשת "והבור
ריק" לסוגי דחנוכה

בין מאמרי חז"ל העוסקים בסוגי' דחנוכה, מצינו דרשה אחת שלפום ריהטא אינה נוגעת כלל לענייני חנוכה, אלא לסיפור מכירת יוסף על ידי אחיו:

"ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמ' דרב תנחום מאי דכתיב והבור ריק אין בו מים (וישב לו, כד), ממשמע שנא' והבור ריק איני יודע שאין בו מים, אלא מה ת"ל אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו".

בהשקפה ראשונה, נראה כי שייכותה של דרשה זו לסוגיית חנוכה, אינה מצד תוכנה של הדרשה, אלא רק משום שהמאמר הקודם, בנוגע לנר חנוכה שהניחו למעלה מ' אמה, נאמר על ידי רב נתן בר מניומי משמו של רב תנחום ונמסר על ידי רב כהנא, ולכן ממשיכה הגמרא ומביאה מאמר נוסף שנאמר ונמסר על ידי אותם האמוראים, אף שאין לו קשר תוכני למאמרים הקודמים (וכן פירש רש"י בחגיגה ג, א גבי דרשה זו גופא: "משום דרבי תנחום אמרה נקט לה הכא גבי שמעתתא דרבי תנחום").

אמנם, כל עניין בתורה הוא מדויק בכל פרטיו, ואם הביאה הגמרא את הדרשה ד"מים אין בו" כו' באמצע סוגיא דחנוכה, משמע שיש לה קשר לענייני החנוכה, ויש ללמוד מדרשה זו אודות מהות הגזירה והנסים שנעשו לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה.

ובפרט, שהפסוק "והבור ריק" נאמר בפרשת וישב, וכבר כתב השל"ה (חלק תושב"כ ריש פרשת וישב) ש"פרשת וישב מקץ ויגש . . . באלו פרשיות חלו ימי חנוכה או לפניהן או לאחריהן, ולכל זמן ועת לכל חפץ, כי בודאי גלגול המועדים של כל השנה . . . בכלול יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן, כי הכל מיד ה' השכיל", ומכיוון שפסוק "והבור ריק" נאמר בפרשת וישב, הנקראת בסמוך לימי החנוכה, מובן שתוכנו שייך לימי החנוכה.

שילמדו תורה, אך ישבחו את "תורתך" רח"ל

מבואר בספרים (ראה ספר המאמרים תש"א עמ' 58 ואילך. ועוד), שמחשבת מלכות יון הרשעה לא הייתה שבני ישראל יחדלו מללמוד תורה, ולא ה' רע בעיניהם שבני ישראל עוסקים בחכמתה הנפלאה. כל מזימתם הייתה "להשכיחם תורתך", היינו שלא יהי' ניכר ונרגש

אצלם שהתורה היא קדושה ורוחנית והיא חכמתו של הקב"ה, אלא ילמדוה כמו כל חכמות האומות רח"ל.

מזימה זו התבטאה גם במה שהיונים "טמאו כל השמנים שבהיכל". לכאורה, אם רצו היונים להשחית ולהזיק הי' להם לשבר את הכדים ולשפוך את השמן, אך הם לא עשו כן אלא רק טימאו את השמן. בכך רמזה מחשבת היונים: "שמן" רומז על חכמה (ראה הגהת הרח"ו לזהר ח"ב קמז, ב. תורה אור מ, ד. ועוד. וראה מנחות פה, ב), והיונים לא שיברו ושפכו את השמן, היינו שלא מנעו מבני ישראל לעסוק בחכמת התורה, אלא רק "טימאו כל השמנים", היינו ששאפו לטמא את לימוד התורה, שהלימוד לא יהי' קשור עם קדושת התורה ועם נותן התורה.

בכך יובן גם מדוע עשה השי"ת עם בני חשמונאי את נס מציאת פך השמן הטהור. מצד הדין, הלא לא היו זקוקים לנס זה, כי טומאה הותרה בציבור (ימא ו, ב. ועוד), והיו החשמונאים יכולים להדליק בשמן טמא.

והטעם לכך שעשה הקב"ה נס מיוחד כזה בשביל הדלקה בשמן טהור שלא הייתה נצרכת אז מן הדין, הוא משום שכל עיקר מלחמת היוונים, וממילא גם ניצחון בני חשמונאי, הי' בעניין טהרת השמן, היינו טהרת לימוד התורה בקדושה והתקשרות להשי"ת נותן התורה. והדבר התבטא גם בשעת הנצחון, כאשר עשה הקב"ה את נס מציאת פך השמן הטהור.

והנה, עניין זה של לימוד התורה בטהרה והרגשה שהתורה היא "תורתך" של הקב"ה, מרומז הוא בדרשה של "אין בו מים – מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו", וכפי שיתבאר.

חסרון בלימוד התורה מביא מיד "נחשים ועקרבים"

כלל הוא בדברי חז"ל (ב"ק יז, א) "אין מים אלא תורה", וגם בפסוק "אין בו מים" יש לפרש ש"מים" קאי על תורה (ובפרט שבמדרש רבה (פרשתנו פפ"ד, טז) מביא גם הדרשה "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו", וקודם לדרשה זו מביא את הדרשה "אין בו מים – אין בו דברי תורה שנמשלו למים").

וכך הוא שיעור דרשת חז"ל: "מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו" – כאשר אין האדם לומד תורה, ו"אין בו מים", אזי נכנסים בו כל מיני רע וטומאה, "נחשים ועקרבים יש בו". אין אפשרות להיות ריק מתורה ובו בזמן להיות מלא בדברים סתם, כעניני הרשות, שאינם "מים" וגם אינם בבחינת "נחשים ועקרבים", אלא מיד שהאדם ריק רח"ל מתורה, מתמלא הוא בעניינים שהם היפך התורה והמצוות.

אמנם לכאורה תמוה: כיצד ניתן לומר שכאשר "אין בו מים" מיד "נחשים ועקרבים יש בו", מדוע עצם זה זה שהאדם אינו לומד תורה גורם לזה שיתמלא ב"נחשים ועקרבים" – ענינים שהם היפך התורה?

והנה, לא למים בלבד נמשלה התורה, אלא גם ללחם, ליין, לשמן ועוד (ראה לקוטי תורה שה"ש ריש ד"ה צאינה וראינה הב'). אין זה סתם ריבוי משלים, אלא כל משל מתאר תכונה ומעלה אחרת בתורה. על מהות ההשוואה בין מים לתורה אמרו חז"ל (תענית ז, א) "למה נמשלו דברי תורה למים . . לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה". היינו, ש"מים" אינו תיאור עניין התורה עצמה (בדרשה זו), אלא תיאור תכונת הלומד תורה שמניח את מציאותו העצמית ומשפיל עצמו, כאותם מים היורדים ממקום גבוה לנמוך.

ונמצא שגם בדרשת חז"ל "מים אין בו" – אין הכוונה שאינו לומד תורה כלל, אלא שחסרה בו תכונת ה"מים" שבתורה, היינו השפלות והביטול הנצרכים בעת הלימוד.

אמנם על פי זה יוקשה עוד יותר: כיצד ניתן לומר שכאשר "אין בו מים" מיד "נחשים ועקרבנים יש בו", הלא אין מדובר על אדם שאינו לומד תורה, אלא על מי שלומד ורק חסרה בו תכונת המים שמשפילים עצמם, וכי משום שחסרה בו השפלות וההתבטלות העצמית בלימוד התורה, מצוי הוא במצב כה חמור והוא מלא בכל מיני רע?

"פתח לבי בתורתך" – על ידי "ונפשי כעפר לכל תהי"

כאשר מתבוננים במהותה של התורה, מתגלה מדוע עניין ההתבטלות והשפלות הוא כה מהותי ועיקרי בלימוד התורה.

התורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה, ועל ידי שיהודי לומד את התורה הוא מתאחד ומתדבק בו ית' (ראה מה שנתבאר בזה בארוכה בתניא פ"ד-ה). אכן, לימוד התורה הוא הבנה והשגה שכלית, ולימוד התורה הוא בכדי לידע את המעשה אשר יעשון, אך עיקר העניין בלימוד התורה הוא ההתדבקות בהשי"ת נותן התורה שנפעלת על ידי הלימוד (ראה ב"ח לטוואר"ח סי' מז. תפארת ישראל (להמהר"ל) בהקדמה. וראה בארוכה לקוטי שיחות חט"ו בתחילתו).

והנה, ההתאחדות עם הבורא ית' אינה ביכלתו של בן אנוש. הבורא ית' אינו מוגדר ואינו מוגבל בשום עניין, ואילו האדם הוא נברא מוגבל ומוגדר בהגבלות רבות. ופשוט שאין ביכלתו של נברא להתאחד עם הבורא שהוא בלי גבול ותכלית.

ורק כאשר יהודי אינו מרגיש את עצמו למציאות חשובה, והוא מתבונן באפסיותו והתבטלותו המוחלטת כלפי השי"ת, הרי אינו נתון עוד להגבלותיו, וביכלתו להתאחד עם נותן התורה.

בכך ניתן להבין אל נכון את מה שאומרים בתפילת "אלקי נצור" (ברכות יז, א) "ונפשי כעפר לכל תהי, פתח לבי בתורתך":

לכאורה, נוסח זה אינו מובן. הלא לימוד התורה מוכרח להיות מתוך התלהבות, ובוודאי מתוך הבנה והשגה. כל אלו, אפשרויות הנה כאשר האדם מרגיש את מציאותו העצמית, ואזי יכול הוא להשתמש בכשרונותיו להשיג ולהבין את מה שלומד.

אך בתפילה זו מבקשים תחילה "ונפשי כעפר לכל תהי", ביטול המציאות העצמית, ומיד לאחמ"כ מתפללים "פתח לבי בתורתך", ולכאורה ה"ונפשי כעפר" מפריע ל"פתח לבי"?

והביאור בזה הוא על יסוד המבואר למעלה. תפילתו של היהודי היא "פתח לבי בתורתך" – בתורת השם, תורה שאינה מוגבלת בשום הגבלה. ובכדי להתחבר עם תורה זו, הדרך היחידה היא שיתבטל תחילה מהרגשת מציאותו, ויחשיב עצמו כעפר ש"הכל דשין עליו" (ראה ערוכין נד, א. ליקוטי תורה במדבר טו, ג. ועוד), ובכך נעשה כלי להתחבר בתורת ה'. ולאחר הקדמה זו, יכול היהודי להתייגע ולעמול שתורה זו שהיא בלתי מוגבלת, נתקבל ותוכן בכלי שכלו ושאר כוחותיו, שיבין את התורה במוחו, ויתלהב מהבנתה בלבו – "פתח לבי בתורתך".

תורה שהיא פך השמן הטהור

ועל פי זה יובן אל נכון מדוע כאשר "מים אין בו", ולומדים תורה בלי התבטלות לנותן התורה, אזי נמצאים במצב של "נחשים ועקרים יש בו".

אם יהודי מתבטל לנותן התורה, הרי בזה הוא מתקשר ומתאחד עם השי"ת. וכמבואר למעלה, שעיקר התורה היא ההתקשרות בו ית', כאשר נלמדת מתוך התבטלות אליו ית'.

אך אם חסרה רח"ל ההתבטלות, הרי אין בזה השתייכות לנותן התורה, וחסר את כל עיקר מטרת הלימוד. וממילא, אינו יכול להבין כראוי את התורה שלומד, שהלא התורה היא בלתי מוגבלת כלל, ואינה יכולה להתחבר בשכל האדם המוגבל אם אינו בהתבטלות להשי"ת.

ולא זו בלבד שאין התורה קשורה אליו, כמאמרם ז"ל שהתורה "לא תמצא בגסי הרוח" (ערוכין נה, א), אלא עוד זאת, הוא נבדל מאוד מהשי"ת, עד שאומר עליו "אין אני והוא יכולים לדור בעולם" (סוטה ה, א). ויתר על כן: "כאילו עובד עבודת כוכבים... כפר בעיקר" (שם ד, ב). ונמצא, שחסרון תכונת המים בלימוד תורה, הוא אשר מביא את האדם להיות מלא ב"נחשים ועקרים".

ומעתה מובן, שעניין "אין בו מים... אבל נחשים ועקרים יש בו", הוא הוא עניין גזירת היונים "להשכיחם תורתך", היונים חפצו שהיהודים ילמדו תורה כאותו "בור שאין בו מים", היינו לימוד תורה ללא תכונת ההתבטלות וההתקשרות בנותן התורה, אלא רק כחכמה אנושית בעלמא. והתוצאה מלימוד כזה, כפי שזממו היונים היא "נחשים ועקרים יש בו", ריחוק מאור פני השי"ת.

ונצחון בני חשמונאי, הוא שבני ישראל יוותרו דבוקים בנותן התורה, וילמדו תורה בקדושה ובטהרה מתוך התבטלות, בבחינת "פך שמן טהור".

מדוע "נר חנוכה משמאל"?

מעלת נר חנוכה שמאיר במקום
הקליפות והסטרא אחרא

אמר רבה נר חנוכה מצוה להניחה בטפח
הסמוכה לפתח והיא מנח לי' רב אחא ברי'
דרבא אמר מימין רב שמואל מדרפתי אמר
משמאל והילכתא משמאל כדי שתהא נר
חנוכה משמאל ומזוזה מימין: (בב, א)

מנוח להניחה. צמח או צרה"ר צטפח הסמוך
לפתח שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר
שצעה"צ הניחו שם: **מימין.** צניקתו לצימו
לימין: **מזוזה.** ק"ל דצימין דכתיב ציחק דרך
ציחק וכי עקר אינש כרעי' דימנא עקר צרישא:

כאשר מעיינים בדין מקום הנחת נרות חנוכה, נראה כי יש דמיון בין מצוות מזוזה למצוות נר חנוכה. שתיהן מצוותן בפתח הבית, ואת שתיהן מציבים מבחוץ דווקא (שבת כא, ב. מנחות לג, ב).

אמנם, הפרש גדול יש ביניהם:

את המזוזה מניחים על הפתח מבחוץ, לא בכדי לפעול דבר מה מחוץ לבית, אלא להיפך: המזוזה מיועדת עבור הבית, ומניחים אותה על הפתח משום שזוהי תחילתו של הבית.

לעומת זאת, את נר החנוכה מניחים על פתח הבית בשביל הפעולה בחוץ. נרות החנוכה פועלים פרסומי ניסא לכל עובר ושב ברשות הרבים.

עוד זאת מצינו הפרש בין נרות החנוכה לבין המזוזה: המזוזה קבועה בצד ימין, ואת נרות החנוכה מניחים מצד שמאל, בכדי "שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין".

וכאשר מעיינים ומעמיקים בדבר, מוצאים אשר שני הפרשים אלו, שגר חנוכה הוא בשביל החוץ דווקא והנחתו היא בשמאל, כרוכים הם זה בזה. ועוד זאת עולה, שמצוות חנוכה מתייחדת ונבדלת לא רק ממצוות מזוזה, אלא יש בה מעלה וייחודיות על פני רוב מצוות התורה, וכפי שיתבאר.

כל המצוות בימין ובפנים ונר חנוכה בשמאל ובחוץ

אודות מצוות מזוזה איתא בספרים (ראה סידור עם דא"ח עם' ערה, ב) ש"מצוות מזוזה כוללת כל המצוות", ומכך מובן שאם במצוות מזוזה, שהיא ה"כלל", ישנם שני העניינים האמורים, שהיא בימין ושהיא שייכת עם הפנים ולא עם החוץ, כך גם ב"פרטים", בכל המצוות כולן, ישנם שני הפרטים הללו.

ואכן מצינו ברוב המצוות ככולן שהן צריכות להיעשות ביד ימין דווקא (ראה שו"ע או"ח סי' ב), ועד שבקרבות העשי' בימין מעכבת אפילו בדיעבד (ראה רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ה הי"ח). וכמו כן, לכל המצוות אין שייכות עם החוץ דווקא: את חלקן חייבים לעשות דווקא בפנים, וגם מצוות שמותר לעשותן ברשות הרבים, אין זה מפני שיש להן שייכות מיוחדת עם החוץ, אלא אין להן קשר עם מקום מסוים ולכן עשייתן בחוץ אינה מפריעה. אפילו מצוות חג פורים שתכליתן לפרסם את הנס, אינן קבועות בחוץ: מקרא מגילה הוא בבית הכנסת, וגם שאר מצוות היום אינן צריכות להיות ברשות הרבים דווקא.

אמנם, בנר חנוכה, הנחתה בשמאל במקום הגלוי לרשות הרבים, הוא עניין מהותי ועיקרי במצווה. ונמצא, שגר חנוכה שונה ונבדל מכל מצוות התורה, ולא רק ממצוות מזוזה.

כאשר מעמיקים בדבר, עולה שקיום המצווה בפנים ובימין או בחוץ ובשמאל, כרוכים זה בזה:

מבואר בסה"ק (ראה פתיחת אליהו. לקוטי תורה חוקת נו, ג. ועוד) ש"ימין" רומז על מידת החסד שלמעלה, ואילו "שמאל" רומז על מידת הגבורה. עניין ה"שמאל" וה"גבורה" של מעלה הוא צמצומים והעלמים רבים על החיות האלוניות, עד אשר גם הקליפות והסטרא אחרא מקבלים את חיותם משם.

גם עניין של "רשות הרבים" הוא מקום הקליפות והסטרא אחרא, כי מבואר בתניא (סוף פכ"ב. סוף פל"ג) שרשות היחיד ברוחניות הוא מקום של קדושה שבו ניכר יחודו ית', שהוא המציאות האמתית היחידה, וכולם מתהווים ומקבלים חיותם ממנו ית', וממילא הכל בטלים ליחידו של עולם.

ואילו רשות הרבים קאי על מקום שבו כל אחד ואחד מרגיש מציאות נפרדת לעצמו, ואינם מתבטלים לפני השי"ת שמהווה ומחי' אותם בכל רגע, ולכן נקרא "רשות הרבים", כי הנבראים הללו מרגישים עצמם למציאות נפרדת מהבורא ית' רח"ל. וכפי שנקראו בזהר (ח"א קנח, א) בשם "טורי דפרודא", על שם שמרגישים נפרדים מהשי"ת.

ולכן נר חנוכה שפועל ב"חוץ", במקום הקליפות והסטרא אחרא, מונח בצד שמאל דייקא, מכיוון שהוא פועל ומאיר את האור האלוני במקום כוחות הטומאה, שינקת חיותם היא מבחינת שמאל של מעלה.

מעלת מצוות לא תעשה על מצוות עשה

מבואר בספרים (ראה תורה אור ויחי נב, ד. ועוד), שבעת קיום מצווה נמשך אור אלוני ו"מתלבש" באותו מעשה מצווה, והדבר שבו נעשתה המצווה מזדכך ומתקדש, עד שנהי' חפצא של מצווה וכהאי גוונא. ומכיוון שהאור האלוני מתלבש במעשה המצווה,

צריך שאותו מעשה יהי מתאים לקבלת האור האלוקי. ולכן המצוות יכולות להתקיים רק מדברים שהם "המותר בפין" (שבת כח, ב), היינו בדברים המותרים באכילה, שמצד עצמם הם כבר עדינים ומזוככים קצת, וראויים להתקדש ולהזדכך על ידי אכילתו של יהודי, ודווקא בהם יכול להתלבש האור האלוקי שבקיום המצווה.

לעומת זאת, בדברים האסורים באכילה אי אפשר לקיים מצווה, וזאת משום שחיותם באה דרך ה"קליפות" והטומאה, ורצון השי"ת הוא שיהיו שבויים בידי הסטרא אחרא עד ביאת גואל צדק, וממילא הם אינם כלים ראויים שתתלבש בהם ההארה האלוקית שבקיום מצווה, ואינם יכולים להתקדש ולהזדכך.

דבר זה מתבטא גם בכך שלמצוות אין שייכות ופעולה מיוחדת ברשות הרבים, וחלקן אף אינן יכולות להתקיים אלא בפנים דווקא, וזאת משום שפעולתן היא "בפנים" במקום הראוי להתקדש, ולא ברשות הרבים מקום הקליפה והסטרא אחרא.

כל זאת במצוות עשה, אך במצוות לא תעשה מאיר אור אלוקי בלתי מוגבל, שאין לגביו הגבלה היכן היא פעולתו, והוא יכול לפעול גם בדברים האסורים:

כאשר יהודי מקיים מצוות לא תעשה ונשמר מאיסור, הרי על ידי אותה זהירות נמשך אור אלוקי, שבכוחו לדחות את דבר האיסור. עצם דחיית הרע על ידי קיום המצווה היא כבר פעולה מסוימת בענייני הטומאה, מה שאין בכוחה של מצוות עשה לפעול.

במצוות עשה האור האלוקי הוא מוגבל ומדוד, ולכן בכוחו לפעול רק בדברים המוכשרים ומזוככים קצת, אבל אינו פועל בדברי טומאה וקליפה, אפילו לא בדרך של דחי', אבל במצוות לא תעשה, האור האלוקי בלתי מוגבל, ואינו צריך לפעול דווקא בעניינים המתאימים ומוכשרים לקדושה, אלא פעולתו היא גם בדברי טומאה וקליפה, שדוחה ומרחיק אותם.

ונמצא שיש מעלה במצוות לא תעשה, שבהן נמשך אור אלוקי בלתי מוגבל, ולכן פעולתן היא אפילו בענייני איסור.

נר חנוכה מזכך ומקדש גם את מקום הטומאה

והנה, מצוות נר חנוכה היא אמנם מצווה של מעשה חיובי, אך מכל מקום מצד פעולתה דומה היא למצוות לא תעשה: אין היא פועלת במקום הקדושה ובמקומות הראויים לזיכוך והתקדשות, אלא הנרות מאירים את חושך רשות הרבים בגשמיות וגם את החושך הרוחני של הטומאה והסטרא אחרא.

בכך יש בנר חנוכה מעלת מצוות לא תעשה, שאינה מוגבלת בפעולה במקום הראוי לקדושה, אלא היא פועלת גם ברשות הרבים, במקום הטומאה והקליפות.

אמנם, במצוות נר חנוכה יש מעלה מיוחדת שאינה קיימת אפילו במצוות לא תעשה:

כאשר יהודי מקיים מצוות לא תעשה, אין הוא מזכך ומקדש את הדבר שממנו הוא נבדל, שהרי הפעולה היא בדרך של דחי' דווקא. האור האלוקי אינו מתלבש בדבר האסור, והוא נותר מובדל מהקדושה.

לעומת זאת, מצוות נר חנוכה היא מצווה חיובית, במצווה זו אין דוחים ואוסרים את רשות הרבים, אלא מאירים אותה ומגלים בה את נס החנוכה. ונמצא, שבקיום מצווה זו מאיר האדם את החושך של ה"שמאל" רשות הרבים, עד שהחושך והקליפה בעצמם מתקדשים ומזדככים.

וזוהי מעלה גדולה ונשגבה שמצינו במצוות חנוכה, שלא זו בלבד שפועלת ברשות הרבים ואינה מוגבלת בפעולה בעניינים המוכשרים לקדושה דווקא, אלא עוד זאת שפעולתה במקום החושך ורשות הרבים היא באופן של פעולה חיובית, שמאירים את החושך, עד שגם ברשות הרבים ניכר יחידו של עולם.

שאף הן היו באותו הנס

גודל מעלת מסירת נפשן של הנשים

והשתא דאמרינן הדליקה עושה
מצוה הדליקה חרש שוטה וקטן לא
עשה ולא כלום. אשה ודאי מדליקה
דא"ר יהושע בן לוי נשים חייבות בנר
חנוכה שאף הן היו באותו הנס: (בג, א)

היו צלמו הנס. שגזרו יוניס על כל
צמולות הנשואות להיעלל לטפסר
תחלה ועל יד אשה נעשה הנס:

בדין חיוב נשים בנר חנוכה, אמרו בגמרא ש"אשה ודאי מדליקה", וזאת, משום ש"אף
הן היו באותו הנס", ופירש רש"י שגזירה הייתה שבתולות הנישאות יטמאו על ידי טפסר
תחילה, וכן איתא בתוס' (ד"ה שאף הן מגילה ד, א) ש"בחנוכה הגזירה הייתה מאד עליהן".
וגם ברמב"ם (הל' מגילה וחנוכה ריש פ"ג) מובא ש"פשטו ידם בממונם ובכנותיהם".

עוד זאת, שנס נצחון המלחמה בא על ידי אשה (רש"י שם), וכמבואר בר"ן בשם
המדרש "דבתו של יוחנן האכילה לראש האויבים גבינה לשכר אותו, וחתכה את ראשו
וברחו כולם, ועל זה נהגו לאכול גבינה בחנוכה".

ביצד הותרו הנשים למסור נפשן על גזירת היוונים?

והנה, אודות השתתפותן של הנשים במלחמת בני חשמונאי ומסירת נפשן נגד גזירת
היוונים, ואפילו אודות מלחמת בני חשמונאי עצמם, יש לתמוה תמיהה גדולה:

לכאורה, הרי על פי דין לא היו מחויבים למסור נפשם במלחמה נגד היוונים, שכן
הלכה היא "שכשיעמוד עובר כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות
האמורות בתורה, או יהרגנו, יעבור ואל יהרג, שנאמר . . . וחי בהם ולא שימות בהם"
(רמב"ם הל' יסודי התורה ריש פ"ה).

ואף על פי ש"כשעת השמד, והוא כשיעמוד מלך רשע כנכודנאצר וחבריו ויגזור
שמד על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצוות" ההלכה היא ש"יהרג ואל יעבור" (שם
ה"ג), והרי בימים ההם היו גזירות שמד, הרי דין זה מיירי כאשר בא אליו גוי ומכריחו
לעבור עבירה, שעליו ליהרג ולא לעבור, אבל אין חיוב לצאת נגד המלכות למלחמה
במסירות נפש, ואילו בני חשמונאי מסרו נפשם לילך ולהילחם ביוונים.

ובפרט כאשר מדובר אודות הגזירה על הנשים, שיש בזה ההיתר של "קרקע עולם",
כאשר אין העכו"ם מתכוון להעבירה על הדת אלא להנאת עצמו (ראה סנהדרין עד, ב
ופרש"י), ולכאורה לא נתחייבו הנשים למסור נפשן על כך, ומדוע מצינו שהייתה להן אז
מסירת נפש למעלה מטעם ודעת, ועד ש"על ידי אשה נעשה הנס"?

כשיסוד היהדות בסכנה – אין עורכים חשבונות!

הביאור בכך הוא:

כאשר שלחו היוונים את ידם בבנותיהם של ישראל, הייתה זו גזירה נגד קדושת האומה, שהשפעתה היא לדורי דורות, וכאשר מדובר אודות עניין יסודי ועיקרי זה, הרי לא עשו הנשים חשבון כלל וכלל, ולא חישבו אם על פי דין מחויבים בזה במסירות נפש או לא, כי עבור קדושת האומה לדורי דורות לוחמים במסירת נפש ללא שום חשבונות, למעלה מטעם ודעת!

ומכיוון שעיקר ויסוד המלחמה והמסירת נפש, למעלה מכל החשבונות, בא על ידי הנשים דווקא, לכן זכו הנשים שהנס יבוא על ידן, ולכן חייבות אף הן בהדלקת נרות חנוכה.

מדוע לא הדליקו את המנורה בשמן טמא?

בכך יובן עניין נוסף:

בנוגע לנס פך השמן, הקשו במפרשים (נסמנו באנציק' תלמודית ערך חנוכה ס"ב) מדוע הוצרכו הכהנים לנס כזה, והלא היו יכולים להדליק בשמן טמא, וכמה עבודות עשו אז בטומאה, מפני שקרבנות שקבוע להם זמן דוחים את הטומאה, וגם הדלקת נרות דוחה את הטומאה, ומדוע הראה הקב"ה נס כזה ללא הכרח?

והביאור בכך הוא, שמידתו של הקב"ה היא מידה כנגד מידה, ומכיוון שעבודתם אז הייתה במסירת נפש למעלה מטעם ודעת לגמרי, לפנים ולמעלה משורת הדין, גמל הקב"ה עמהם גם כן במידה זו, ועשה להם נס גדול למעלה מדרך הטבע במציאת פך שמן טהור, שלא היו חייבים לו משורת הדין, אלא למעלה ולפנים משורת הדין.

ובזה גופא, הוסיף הקב"ה ועשה נס גדול עוד יותר, שדלקו הנרות למעלה מן השכל ולמעלה מן הטבע שמונה ימים, באופן שניכר לעין כל כיצד הנהגתו של הקב"ה עם בני חשמונאי היא למעלה מכל מדידה והגבלה של הטבע.

ומזה יש ללמוד גם בנוגע לימינו אלו בזמן הזה:

כאשר יש דברים הנוגעים לקדושת האומה, אין לעשות רק את הנדרש ונצרך משורת הדין, אלא יש לילך במסירת נפש למעלה מטעם ודעת לפנים משורת הדין, ולעשות הכל בכדי לדאוג לקדושת האומה ולעניינים שהם במהות עם ישראל.

וכשם שגמל הקב"ה עם בני חשמונאי בימים ההם, והשפיע להם חסדו למעלה מטעם ודעת, כן גם בזמן הזה מי שעובד עבודתו למעלה מטעם ודעת, משפיע לו הקב"ה שפע רב למעלה מהנצרך ולמעלה ממדידה והגבלה, בעניינים גשמיים ובעניינים רוחניים.

נר ביתו ונר חנוכה

קיום מעין מצוות חנוכה
על ידי שלום ביתו

אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף
משום שלום ביתו. נר ביתו וקידוש היום נר ביתו
עדיף משום שלום ביתו. בעי רבא נר חנוכה וקידוש
היום מהו קידוש היום עדיף דתדיר או דילמא נר
חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא בתר דאבעיא הדר
פשטה נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא: (בב, ב)

נר צימו ונר חנוכה. נר צימו נשצת והוא עני ואין
לו כדי לקנות שמן לשמי נרות: **שלום צימו.** והכי
אמרין לקמן ותזנת משלום נפשי וזו הדלקת נר
נשצת שצני צימו מאטערין לינש נחשק:

גדר עדיפות "נר ביתו" על נר חנוכה

כאשר עומד עני בערב שבת קודש של חנוכה, ובידו מעות עבור שמן לנר אחד בלבד,
יכול הוא לקיים רק אחת משתי המצוות: נר שבת קודש או נר חנוכה.

על מקרה זה אמר רבא "פשיטא לי, נר ביתו ונר חנוכה, נר ביתו עדיף", ומוסיף
ומטעים "מפני שלום ביתו", היינו שאם ידליק רק את נר החנוכה וביתו ישאר בלא נר,
"בני ביתו מצטערין לישב בחושך" (רש"י), ומשום שלום בית עליו להעדיף את נר השבת.

דינו של רבא הובא להלכה על ידי הרמב"ם בסוף הלכות חנוכה שלו: "הי' לפניו נר
ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו קודם, משום שלום ביתו".

אמנם, לא הסתפק הרמב"ם בסברה שהביא רבא "משום שלום ביתו", אלא הוסיף
והוכיח את הדברים, מכך שמצינו בדיני השקאת סוטה את חשיבותו של השלום: "שהרי
השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו". ועוד זאת הוסיף הרמב"ם, שכל מטרתה
של התורה הוא עניין השלום: "גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם,
שנאמר דרכי' דרכי נעם וכל נתיבותי' שלום".

ויש לתמוה על הרמב"ם תמיהה גדולה: הלא רבא הקדים לדין זה ואמר "פשיטא לי",
היינו שאין בכך חידוש והוא דין פשוט וברור ששלום בית גורם להעדיף את נר שבת על
נר חנוכה, ומה לו לרמב"ם להוסיף ראי' לדבר מדין מגילת סוטה, ומדוע הוצרך להמשיך
ולהדגיש כיצד "כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם"?

כיצד דוחה עונג שבת את נר חנוכה?

כאשר מעיינים במהות דחיית נר שבת את נר חנוכה, מתעורר לכאורה קושי לשיטת
הרמב"ם:

יש מהפוסקים (ראה שו"ע אדמו"ר הזקן ריש סי' רסג. ושו"נ) שכתבו שטעם המצווה של הדלקת נר שבת היא "משום שלום בית שלא יכשל בעץ או באבן". אמנם, הרמב"ם בהל' שבת שלו לא הזכיר את הטעם של שלום בית, וכתב רק "שזה בכלל עונג שבת" (ריש פ"ה), ו"כבוד שבת" (פ"ל ה"ו).

ומשמע שלשיטת הרמב"ם עיקר הטעם להדלקת נר שבת היא משום כבוד ועונג שבת, ומה שנגרם על ידי נר שבת גם שלום בית, שבני ביתו אינם יושבים בחושך ולא נכשלים בעץ ובאבן, הרי זה עניין נוסף שנפעל על ידי נר שבת, אך אין זה גדר וטעם המצווה.

והנה, תינח לאותן השיטות שעניין נר שבת הוא שלום בית, מובן מדוע נר שבת דוחה את נר חנוכה, כי מצווה שמהותה היא שלום ביתו דוחה מצווה שמהותה היא פרסומי ניסא.

אך לשיטת הרמב"ם שנר שבת נתקן רק לכבוד ועונג שבת, קשה לכאורה, שבגמרא משמע שדחיית נר שבת את נר חנוכה היא מצד עניין "שלום ביתו" שבו, ומכיוון שלשיטת הרמב"ם "שלום בית" הוא עניין צדדי שנתווסף במצוות נר שבת ואינו חלק ממהותה ועניינה של המצווה, כיצד יש כח בפרט צדדי זה לדחות מצווה שלימה של נר חנוכה?

קיום תוכן מצוות נר חנוכה על ידי "נר ביתו"

יש לומר, שלשיטת הרמב"ם אין זאת שמצוות נר חנוכה נדחית מפני מצוות נר שבת, שכן, כאמור, נר שבת אינו כלל משום גדר של שלום בית, אלא הדחי' נעשית מצד העניין הכללי של "שלום בעולם". ודייק הרמב"ם לומר "נר ביתו", ולא "נר שבת" (הרמב"ם הותיר הלשון כפי שהיא בגמ' "נר ביתו", משא"כ הטושו"ע (סי' רסג סי' רס"ג וסי' תרעח) כתבו "נר שבת"), כי בזה מודגש כיצד הקדימה אינה נובעת מצד מעלת נר שבת, אלא מחמת גדלות השלום.

ואל תתמה כיצד יש בכוח השלום לדחות את מצוות הדלקת נר חנוכה, שכן, לאמתו של דבר ולעומקו, אין השלום דוחה את מצוות חנוכה, אלא להיפך – כאשר פועלים את השלום יש בזה גם משום קיום עניין מצוות חנוכה עצמה!

ביאור העניין:

מאחר ש"כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם", נמצא שעניין השלום הוא טעם ותכלית המצוות כולן. ואם כן, כאשר ישנה מצוה שפועלת שלום כפשוטו, אי אפשר לומר שהמצוה שפועלת שלום דוחה היא מצוה אחרת, אלא ע"י קיום המצוה הגורמת לשלום בפועל מתקיים גם כוונת המצוה השני', שגם היא תכליתה "לעשות שלום".

ונמצא, שכאשר מעדיף אדם את נר ביתו על נר חנוכה אין כאן דחי' לגמרי של מצוות נר חנוכה, כיוון שגם נר חנוכה עצמו תכליתו היא "לעשות שלום", אלא כאשר מדליק

אדם את נר השבת ופועל בכך שלום בית בפועל, יש בזה מעין קיום מצוות נר חנוכה גם כן, כי בזה נתקיימה תכליתה של מצווה זו – לעשות שלום בעולם.

בכך יובן מדוע הציב הרמב"ם דין זה בהלכות חנוכה ולא בהלכות שבת, שהרי לכאורה ראוי דין זה, שמבטא את תוקף ומעלת מצוות נר שבת, להיכתב בהלכות שבת (ואכן בשו"ע הובא דין זה גם בהלכות שבת), אך לשיטת הרמב"ם, דין זה אינו גדר בהלכות שבת, ואדרבה, ענין זה שנר ביתו פועל שלום אינו כלל גדר מצות הדלקת נר שבת (לשיטתו), ומה שנר ביתו קודם הוא דין בעניין של "לעשות שלום בעולם".

ואדרבא, ההוראה להדליק את נר ביתו במקום נר חנוכה, היא מדיני הדלקת נר חנוכה, ומקומו בהלכות חנוכה. שכן מצוות חנוכה, שתכליתה, כמו שאר מצוות התורה, היא "לעשות שלום בעולם", מחייבת שבמצב זה שיש לו שמן רק ליום אחד, ידליק האדם את נר ביתו ויקיים בכך התכלית של "לעשות שלום" בפועל ובאופן גלוי ומוחשי, על ידי שבני ביתו יושבים באורה ואינם נתקלים בעץ ובאבן.

קיום כתיבת השם על ידי מחיקתו "לעשות שלום"

לעומק החדש בהלכה של "נר ביתו קודם", שאין זו דחיית נר חנוכה מפני נר שבת, אלא קיום מעין מצוות נר חנוכה על ידי פעולת "שלום ביתו" של נר שבת, מביא הרמב"ם רא' מדין מחיקת השם במגילת סוטה.

בדין מחיקת מגילת סוטה, רואים כיצד אין זו בלבד שדוחים את האיסור החמור של מחיקת השם בכדי ליתן שלום בין איש לאשתו, אלא הרבה יותר מכך: היו כותבים מלכתחילה את המגילה עם השמות שבה, על מנת למחוק אחר כך!

ונמצא שעומד הסופר ומקיים את מצוות כתיבת השם, בדיעה שתכלית העניין הוא שהשם ימחק בכדי לפעול שלום בית. מצות כתיבת שם השי"ת הכתוב במגילה בקדושתו ותוקפו, מתגלה ופועל דווקא על ידי מחיקתו בכדי לפעול שלום בין איש לאשתו. במקרה זה, אין ביטול ודחי' של כתיבת שמו ית', אלא המחיקה גופא היא שלימות ותכלית מצוות הכתיבה.

ומדין זה מוכיח הרמב"ם, כיצד אין השלום דוחה את מצוות נר חנוכה, אלא יתר על כן: כשם שבמגילת סוטה ברור שמקיימים את מצוות כתיבת השם על ידי מחיקתו למען שלום בין איש לאשתו, כך גם בנר ביתו ונר חנוכה, הדלקת נר ביתו במקום נר חנוכה היא מעין קיום מצוות חנוכה, ומצות נר חנוכה מחייבת שיקדימו אלי' הדלקת נר ביתו, ויפעלו שלום בעולם בפועל.

הרגיל בנר

מעלת נר שבת וחנוכה
על פני שאר המצוות

אמר רב הונא הרגיל בנר הויין לי' בנים
תלמידי חכמים הזהיר במזוזה זוכה לדירה
נאה הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה הזהיר
בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין: (בב, ב)

נזים תלמידי חכמים. דכתיב כי נר מלוא ותורה אור
על ידי נר מלוא דשבת וחנוכה צא אור דתורה:

אודות מי ש"רגיל בנר", היינו שמהדר ומקפיד בהדלקת נרות שבת וחנוכה, אמר רב הונא ששכרו הוא ש"הויין לי' בנים תלמידי חכמים". וביאר רש"י שהדבר נדרש מן הכתוב "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו, כג), "על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה".

ויש לברר בזה, הלא "נר מצווה" בפשטות אינו קאי על נר חנוכה בלבד, אלא על כל המצוות שמשולות כאן ל"נר", מכיוון שהן מאירות אור רוחני באדם המקיים את המצווה ובעולם כולו. וכיצד כותב רש"י שענין "נר מצווה" כאן קאי על "נר מצווה דשבת וחנוכה" דווקא?

אור רוחני באור הגשמי

ויש לומר, שאכן יש עניין מיוחד באור הרוחני המאיר על ידי מצוות נר שבת וחנוכה: ובהקדם, שהנה מצינו כמה וכמה נסים שנעשו בבית המקדש באופן קבוע, וכמו "עשרה נסים" שנמנו במסכת אבות (פ"ה ה"ה), ומכל מקום ישנו נס אחד שאודותיו אמרו חכמים שהוא "עדות". לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל, והוא "נר מערבי, שנותן בה שמן כמדת חברותי", וממנה הי' מדליק ובה הי' מסיים" (שבת כב, ב ופרש"י), והיינו שהנר הי' דולק משך כל היום כולו למעלה מדרך הטבע.

וגם בזה יש לתמוה, מדוע דווקא נס זה הוא "עדות לכל באי עולם" להשראת השכינה בישראל, יותר משאר נסים שנעשו במקדש?

עוד זאת, שלכאורה נס זה לא הי' גלוי כל כך, כי המנורה הי' מקומה בקודש, במקום שהכניסה אסורה לרוב בני אדם, ולעומת זאת, חלק מן הנסים האחרים היו מפורסמים וגלויים, ומהם שנעשו בעזרה או אפילו בכל ירושלים, ומדוע דווקא הנס של "נר המערבי" מגלה את השראת השכינה "לכל באי עולם"?

והביאור בכך הוא:

נס נר המערבי מתייחס בכך שהוא קשור לאור ונר גשמי, והיינו, שהאור האלקי של

נר המערבי לא הי' אור רוחני בלבד, אלא אור זה ירד ונמשך עד כדי שהאיר גם באור גשמי ומוחשי הנראה לעיני בשר. ומכיון שהאור הרוחני שבנס זה האיר גם את גשמיות העולם, לכן גם נס זה הי' לו פעולה חזקה בהארת העולם הזה הגשמי יותר משאר הניסים שהתקיימו בבית המקדש, שלא מצינו בהם ענין זה, שהאור הרוחני יאיר ויפעל גם באור גשמי.

ועל דרך זה הוא גם במצוות נר שבת ונר חנוכה: הן אמת שכל המצוות פועלות המשכת אור רוחני על האדם ובעולם, וכולן הן בבחינת "נר", אך אור זה הוא רוחני ואינו נראה בגשמיות, אך נרות שבת וחנוכה קשורים גם עם אור גשמי שמבטא את האור הרוחני של המצווה, ולכן דווקא עליהם נאמר שנקראים בשם "נר מצווה", כי האור הרוחני של המצווה ניכר בגשמיות העולם, ופעולת האור הרוחני במצוות אלו חזקה וגדולה יותר משאר המצוות, עד שפעולתן ניכרת בגשמיות העולם.